

Versurile de plugușor, între descrierea tehnologiei agricole și semnificația rituală

Sabina Ispas

Prezența vegetalului ca marcă specifică pentru o cultură, cum este cea românească, tradițională devine evidentă atunci când alăturăm actele culturale cu valori sau funcții simbolice și rituale în care acesta este implicat: crengile de copac puse la înmugurit și grâul pus la încolțit în seara de Sf. Andrei, folosite, ulterior, în ritualurile și ceremoniile din timpul Crăciunului, Anului Nou și Bobotezei; împodobirea cu ramuri verzi sau flori și prezentarea lor, ca dar, în sămbăta lui Lazăr, Florii, Vinerea Mare, Sf. Gheorghe, Arminden, Rusalii etc.; prezența vegetalului, sub diferite forme, ca aliment ritual - colacul, coliva, vinul – precum și obligația de a consuma numai alimente vegetale în zilele de miercuri și vineri ale săptămânii, în timpul posturilor care premerg marile sărbători cum ar fi: Paștele, Crăciunul, Sf. Maria, Sf. Apostoli Petru și Pavel, etc. sau în zile deosebite ale calendarului creștin, care însumează cca 200 de zile pe an în tradiția creștinismului răsăritean. Textele, în proză sau versificate, aparținând ceremonialului, ritualului sau fără conotații speciale, în care vegetalul este prezentat în diferite ipostaze și cu diferite funcții, alături de un număr impresionant de expresii specifice în care vegetalul este amintit ca un substitut pentru făptura umană sunt numeroase și nu pot fi ignorate, ca și frecvența cu care, în basm, nașterea miraculoasă se datorează consumului unui anumit vegetal – măr, rodie, lăptucă – mai rar a unui pește. (Nu știm să fie consemnat în textele basmului propriu-zis vreun animal sacrificat în acest scop).

Preocupările noastre pentru delimitarea locului pe care îl ocupă simbolic vegetalului în cultura orală românească datează din perioada când, transcriind texte de basm fantastic din județele Neamț, Olt, Dolj, am putut observa frecvența cu care eroul narațiunii – Făt Frumos, Prâslea, Cenușotcă etc. – este hrănit cu „un colț de pâine” (turtă, prescură) și un pahar cu vin, în casele modeste în care înnopta în timpul lungilor peregrinări în căutarea unei eroine de neam înalt, a balaurului ucigaș sau a zmeului războinic. O atenție specială am acordat și acelei “probe imposibile” pe care trebuia să o trecă același erou pentru a obține mâna prințesei care urma să-i aducă, prin căsătorie, calitatea de moștenitor al tronului împărătesc și un statut social superior și anume: obligația de a sădi o livadă cu fructe exotice, o vie sau un lan de grâu care, într-o singură noapte să încolțească, să înflorească și să dea rod: pomii, vița de vie sau lanul de grâu ar avea, în această situație specială, un timp de germinare și rodire redus, concentrat, cum este, îndeobște, timpul sacru; din făina obținută în urma măcinării, sfărâmării boabelor, ar urma să fie preparat colacul ritual de nuntă.

Într-un studiu publicat în anul 1984 despre „chinul plantelor”¹ am evidențiat rolul protector pe care îl are colacul pregătit din făină de “grâu curat”, o rezultată a prelucrării vegetalului acestuia cu un statut aparte în cadrul ritualurilor din culturile tradiționale europene și, cu un caracter particular, în aria culturală a Mediteranei Orientale. Pentru cultura românească amintim câteva vegetale care sunt purtătoare ale unor mesaje cu implicații rituale cu valoare expiatorie și protectoare pentru oameni și tot ceea ce le aparține: grâul, strugurele, cânepa, mărul, bradul, nucul, usturoiul, leușteanul. În textul studiului amintit am căutat să argumentăm, din perspectiva gândirii omului religios, procesul prin care colacul de grâu dobândește rolul de protector al tinerilor căsătoriți față de orice tip de agresiune a diabolicului care, în urma unor greșeli pe care unul dintre parteneri le-a săvârșit înainte de cununie, putea deveni stăpân al unuia dintre soți. Colacul, pâinea rituală, capătă această calitate după ce descrie, cu acribie, procesul biologic prin care bobul de grâu pus în pământul proaspăt arat ajunge spic de grâu și, din nou, sămânță și tehnologia de prelucrare a boabelor de grâu pentru obținerea făinii și prepararea colacului. Textul este, în fapt, prezentarea descriptivă a “chinului” progresiv la care este supusă planta, care crește în intensitate pe măsură ce se apropie de prelucrarea finală, cea în care poate fi consumat de om, se poate încorpora în aceasta, omul devenind “purtător” al pâinii rituale, cosubstanțial cu ea și, implicit, cu bobul de grâu. În fața lui strigoii, moroii, balaurii, diavolii nu mai au putere și dispar.

Istoriile ale chinului plantelor bine cunoscute în cultura tradițională românească sunt cele ale grâului și ale cânepii, prezentate în variante de basme legendare și legende, în textele poetice ale “urărilor colacului” și colindelor despre răstignirea lui Iisus fiind prezentat exclusiv “chinul grâului”; ele sunt interpretate cu prilejul colindatului de Crăciun și An Nou, când se rememorează momente importante din istoria mântuirii: nașterea, existența pământească și moartea lui Cristos. Acestor texte poetice le-am adăuga noi și pe cele de *Plug* sau *Plugușor*. Chinul plantei este o formă simbolică de expiere, de preluare a vinovățiilor omenești de către vegetal. Ele sunt răscumpărate, în acest fel, prin puterea cuvântului evocator. Ne aflăm în fața unei substituirii a făpturii umane prin vegetal, în situația aceasta specială, prin grâu, substanță care intră în compoziția euharistiei. În cursul

istorisirii procesului natural al încolțirii și dezvoltării plantei și al tehnologiei pregătirii aluatului pentru colac se „sacrifică” grâul ca „ființă” prin două acte majore: cel natural, al nașterii plantei și cel cultural, al prelucrării ei. Mesajul, încifrat în textul poetic, în gesturile culturale care îl însoțesc și în recuzita adiacentă, toate purtătoare ale unei funcții rituale, este prezentat sincretic și explicat prin istoria sacră (textul de *Plugușor*).

Obiceiul umblatului cu *Plugul* sau *Plugușorul* este un ritual – într-un sistem al obiceiurilor calendaristice neafectat de procesele desacralizatoare și deritualizatoare caracteristice epocii moderne - care are, asemeni tuturor acestor manifestări culturale cu funcție sacră, o desfășurare dramatică.

Ne-am deprins să numim context tot ceea ce nu este text muzical, literar sau coreic și să-i acordăm un așa numit „loc de drept” în analizele de tip folcloristic, fără a ține prea mult seamă de faptul că nu dispunem de un studiu teoretic și de sinteză asupra valorii și funcției componentei dramatice în ritual, în sistemul obiceiurilor românești. Nu avem un index de termeni în care să fie consemnate gesturile, activitățile și recuzita specifice complexelor rituale, sacre. Dintr-o asemenea perspectivă, *Plugul* sau *Plugușorul* face parte dintr-o desfășurare dramatică amplă al cărei scop este pregătirea rituală a Crăciunului și Bobotezei, care începe în noaptea Sfântului Andrei și se încheie în ziua de Sfântul Ion.. De-a lungul acestei perioade se consumă mai multe secvențe ale unei „drame liturgice”, în spații și timpi marcațe de sacralitate, care concentrează un proces teofanic în cele „12 zile festive”.² Alături de mesajul transmis prin mijlocirea cuvântului – textul poetic care în cadrul acestui ritual este spus și nu cântat, fără a fi o recitare caracteristică spectacolului ludic, fără conotație sacră – tot atât de importante sunt: calitățile actanților, care, tradițional, erau numai bărbați, instrumentele muzicale însoțitoare, multe specializate numai pentru acest ritual (buhaiul), recuzita domestică (plugul), animalele implicate în desfășurarea ritualului (boii) și gestul ritual al tragerii brazdei protectoare, timpul și locul unde se desfășoară obiceiul etc. Din necesități impuse de spațiul rezervat unui articol, nu vom analiza decât unele dintre componentele textului literar, fără să ignorăm sau să negăm implicarea celorlalte limbaje care acționează sincretic. „Deși obiceiul este cunoscut cu denumirea consacrată de *Plugușor*, investigațiile generalizate pe întreg teritoriul țării ilustrează existența locală a unor variate denumiri. Am considerat drept criteriu pertinent pentru analiza expresiei lingvistice componentele cu caracter etnografic din structura obiceiului. Aceste elemente de conținut individualizează pe plan verbal obiceiul, dovadă concludentă a necesității abordării corelate a fenomenelor. /.../ 1. Marca recuzitei: *Plugul, Plugușorul, Plugulețul, Plugărelul, Cu buhaiul, Cu clopotele, Cu clopoțelul, Cu brăduțelul*; 2. Marca acțiunii: a) acțiuni legate de manipularea recuzitei, reprezentând elemente din scenariul: *Cu aratul, La pocnit*. b) Acțiuni privind funcția obiceiului: *Cu uratul, Cu colindatul*. 3. Marca textului: *Cu ura, Cu orația, Cu urătura*”.³ Împărtășim întru totul opinia autoarei conform căreia „Plugușorul reprezintă o creație culturală originală în domeniul de spiritualitate românească, reunind într-o sinteză proprie elemente care, disparat, sunt prezente și în cultura română sau a altor popoare”.⁴ Această sinteză care aparține, în primul rând, domeniului gândirii rituale, abstracte, modelată de perspectiva teologică creștină, asociază mai recenta dată a sărbătorii Anului Nou, de la 1 ianuarie, unui proces de integrare în spațiul „cultivat”, prelucrat, răscumpărat și mântuit de Iisus, într-o Teofanie prelungită în timpul celor 12 zile dintre Crăciun și Bobotează, consacrate exclusiv personalității lui Cristos și prezenței lui în lume.

Nu trebuie să uităm că unul dintre textele populare solicitate deosebit de procesele deritualizării, desacralizării și refuncționalizării, în ultimii 50 de ani, a fost cel al *Plugușorului*, folosit în spectacole și utilizat chiar ca mijloc de transmitere a unei ideologii comuniste triumfaliste. Încercările de alcătuire a unei tipologii, care să se supună canoanelor științifice, nu a dat rezultatele așteptate. Rezultatul mai multor analize ne face să apreciem că ne aflăm în fața unui text care nu manifestă diversitate tipologică; el se exprimă printr-un tip dominant pe baza căruia s-au dezvoltat subtipuri, variante locale, de multe ori prelucrate de intelectuali entuziaști sau de activiști culturali nu totdeauna îndemânatici. Motivul central al textului poetic, dar și al întregului ritual, este tocmai istoria procesului nașterii spicului de grâu și descrierea tehnologiei prelucrării lui. În paginile următoare ne-am propus să analizăm un text poetic pe care l-am selectat cu destulă ușurință, dat fiind numărul mare de antologii tipărite până în prezent și de variante aflate în Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „C.Brăiloiu”, rezultate din activitățile de culegere ale specialiștilor folcloriști. Am ales un text de *Plugușor* publicat în revista „Ion Creangă” în anul 1910 care este originar din Piatra Neamț și a fost spus de „Moș Boșolcă”.⁵

Prima dorință ar fi de a putea pătrunde dincolo de ceea ce am numi mesajul global al textului, cu care ne-a familiarizat literatura de specialitate, care a rezultat din interpretările specialiștilor: acela „de felicitare”, „de urare” sau de calitatea ce se atribuie acestuia de a constitui un “mic tratat de agricultură”, pentru a înțelege motivul pentru care *Plugușorul* este spus la început de an (Reamintim că acest An Nou este de dată foarte recentă și că până nu demult de 1 ianuarie se sărbătorea Sân Văsăiul, Anul Nou fiind la 1 septembrie). Am vrea să explicăm altfel decât prin simpla preluare a modelelor oferite de societățile arhaice, de ce s-a ales ca timp specific pentru urarea cu *Plugul* tocmai mijlocul perioadei celor 12 zile festive care sunt asociate evenimentelor importante din viața lui Iisus – nașterea, tăierea împrejur și botezul – celebrate în timpul iernii, când muncile agricole de tipul celei descrise în *Plugușor* nu sunt actuale. În sfârșit, de ce sunt citate acțiuni, sunt folosite cuvinte și sunt invocați eroi care dețin, în contextul cultural tradițional, roluri și funcții cu încărcătură simbolică, etc.

O primă constatare, pe care o putem extinde și asupra altor texte, rituale sau ceremoniale, prezente în tradiția orală românească, care se interpretează cu alte prilejuri, sărbătorești sau festive, este legată de prezența

unor puncte de maximă concentrare a acțiunilor grave, importante pentru prezentarea unor procese cum ar fi: seceratul, treieratul, măcinatul însoțite de urarea finală de sănătate și belșug care este adresată gazdei colindate. Ele sunt urmate, succesiv, de momente destinate, în care textul exprimă un umor robust, popular și, nu de puține ori, o autoironie îngăduitoare. Credem că acestea punctează momentele rituale de trecere, răscruți ale sacralului. Relativul sentiment de relaxare care este indus de textul ritual prin secvențele umoristice, ne pregătește pentru următoarea concentrare a secvenței ce este încărcată de sobrietate și purtătoare de sacru, ne transmite un alt mesaj și deține altă pondere funcțională. Pe aceste alternanțe de nuanțe din textul de *Plugușor* se sprijină și prezentarea chinului plantei într-o succesiune de secvențe cu intensitate progresiv crescătoare. Desfășurarea dramatică despre care am amintit anterior, care este „mersul cu plugul”, a conservat, uneori sub formă încifrată, acele valori inițiale de expiere, induse de timpul și spațiul sacre.

După adresarea „Bună vremea, bună vremea, boieri mari!” urmează o primă secvență rezervată exclusiv prezentării plugului ca unealtă. În alcătuirea lui intră numai esențe lemnoase care sunt asociate, constant, cu valori ale sacralului, cu simbolica arborelui vieții veșnice, arbore cosmic, familiar atât Vechiului cât și Noului Testament: „De când sara s-a lăsat,/ Plug c-al nostru n-a brăzdat./ Așa mândru, minunat:/ Cu grindei de lemn de brad./ Poroncit la Țarigrad;/ Cu brăzdar de lemn de tisă./ Să-mi ție unde-i clisă/ Și cu roate de smochine./ Să ne meargă brazda bine”.⁶ Este un adevărat „plug vegetal” care se află „Pe dealul Garalinului, /Sub poala Rusalimului, / La mărul rotat, / Unde-i câmpul curat / Și șes bun de arat”.⁷ Rusalimul, denumire în care identificăm Ierusalimul, orașul sfânt din textele populare tradiționale de colind și baladă, se află la „mărul rotat”, un alt reper familiar categoriilor de texte românești tradiționale amintite, în care recunoaștem pomul Raiului care este purtător al vieții veșnice, Înaintea morții, Adam a primit o mlădiță de măslin din pomii Raiului, semn că Dumnezeu l-a iertat. Cu ea i s-a încununat fruntea când a fost îngropat și din această mlădiță, ne învață unele legende apocrifă a crescut arborele din care s-a cioplit crucea a lui Iisus.⁸ Gazda împreună cu plugarii săi, câte doi la douăsprezece pluguri care au câte doisprezece boi, se află în acest spațiu particular, care poate fi perceput și interpretat ca loc al Raiului terestru de la marginea lumii, loc sfânt, în deplină concordanță cu funcția rituală, de purificare, expiatorie pe care trebuie să o îndeplinească, în opinia noastră, textul. Nu este întâmplătoare menționarea, repetată, în cadrul textului poetic, a locurilor marcate de un mare grad de sfințenie cum ar fi Ierusalimul și, cu deosebire, Țarigradul, Constantinopolul, centrul spiritual al al ecumenismului, al ortodoxiei, de care este legat de veacuri creștinismul românesc. În textele poetice ale colindelor și baladelor românești este des invocată cetatea bizantină nu pentru a aminti strălucirea capitalei sultanilor, ci pentru funcția de excepție pe care a îndeplinit-o patriarhia ecumenică.

Pregătirea terenului pentru semănatul grâului este prezentată ca o adevărată prelucrare a solului întregii planete care se desfășoară în toate zilele lucrătoare ale unei săptămâni: „Și chitea din deal în vale/ Cum îi place dumisale să are:/ Lunile, vâgăunile,/ Marțele, marginele,/ Miercurile, dâmburile,/ Joile, văile,/ Vinerile, grindurile / Și sâmbetele, capetele”.⁹ După opinia noastră nu este o prezentare hiperbolizată a muncilor agricole, ci o parcurgere a întregului spațiu ce poate fi cultivat pentru a fi integrat actului sacru, în timpul ritual din dimineața Anului Nou, când se manifestă Teofania începută în Ajunul Crăciunului și încheiată de Bobotează. Perioada celor 12 zile deține trei momente de manifestare pleneră a Teofaniei, legate de evenimente din viața pământească a lui Iisus: Nașterea (Crăciunul), Tăierea împrejur și Botezul. Munca depusă, aratul și semănatul, își arată roadele: „La o lună și-o săptămână/.../, grâu era frumos/ Cumu-i fața lui Hristos, /Mare-n spic ca vrăbioiul/ Înfrățit cu măturoiul./ La fir ca de mărăgăritar./ Să vă deie și dumneavoastră, Domnul, boieri mari/.../ De departe înroșea./ De aproape îngâlbinea./ Numai bun de seceră se făcea”.¹⁰ Recolta este răspândită pe toată suprafața arată, de la locul marcat de sacru – Ierusalim, Constantinopol – până la cel locuit și prelucrat de om, cel în care trăiește gazda. Un alt indiciu al integrării locului arat în sacral pozitiv, protector, este chiar prezența grâului pe toată această întindere. Prin “chinul” căruia îi va fi supus prin recoltare și prelucrare el va prelua vina posibilă a omului, se va substitui celor ce ar putea fi pedepsiți pentru greșelile, omenești, pe care le-au săvârșit, va purifica și, implicit, va fertiliza tot ce intră în contact cu el.

Operațiunea următoare, seceratul, îi mobilizează pe toți, tinerii și bătrânii locului, femei și bărbați, toți prezentați ca membrii unei mari familii, cu roluri și funcții bine precizate: „Nepoței și nepoțele./ Tot copile tinerele/ Și feteți frumușele/ Și neveste rușinoase./ Care știu frumos a coase/.../Ș-o sută babe bătrâne./ Meștere la făcut pâne”.¹¹ Seceratul începe din același loc unde se îmbină cerul cu pământul și unde sacral se manifestă deplin: „Ș-au început din capul lanului/ Unde-i greu dușmanului./ Din marginea pământului./ În goliștea vântului./ Că-i îndemână voinicului”. (Nu ne putem permite să comentăm semnificația termenului *dușman* în acest context ritual, dat fiind că ar trebui un spațiu larg pentru a ne argumenta punctul de vedere, dar avem convingerea că în textul oral nu este nimic amintit fără o semnificație precisă și numai lipsa de îndemănare sau de interes a culegătorilor au făcut ca asemenea repere semantice să fie ignorate sau considerate prezențe nesemnificative, accidentale, în textul poetic). „Și ședeau mărunchelele/ Ca stelele./ Snopii ca nouii./ Și tot spicul/ Da mercitul./ Și tot snopul/ Oborocul./ Ș-au durat 12 clăi mari înălțate./ De toți boierii lăudate./ Aria a făcut-o la buricul pământului./ În prăvitul vântului./ Cu priboiul de argint”.¹² În continuare, muncile agricole se desfășoară cu aceeași participare conjugată a omului care prelucrează și “chinuie” grâul și a animalelor sau uneltelor, de data aceasta din preajma locuinței lui, acolo unde a fost adus grâul recoltat de pe imensa suprafață arată, care este întreg pământul. Textul analizat deține și o secvență mai puțin prezentă în alte variante de *Plugușor* care poate fi invocată în sprijinul ideii noastre referitoare la funcția protectoare și expiatorie a acestui text. Singură această secvență ar necesita o amplă analiză. Ne mulțumim să apropiem, funcțional, motivul pe care îl vom cita în continuare de un act ritual important ce se derulează, de această dată, în biserica, în ziua de 1 ianuarie: citirea, pentru întreaga comunitate, a Molitvelor Sfântului Vasile, rugăciuni de purificare, de exorcizare a răului și de inducere a unei stări de sănătate, fizică și spirituală, pentru toți credincioșii prezenți la slujbă în ziua de Anul Nou, de Sân Văsăi. Motivul mintit, prezent în varianta de *Plugușor* analizată de noi, este un text care

„dublează” funcțional, în planul casnic, molitvele amintite: „Jupân gazdă mai avea/ O sabie încordată/ De 99 meșteri lucrată/ Și când ieșea cu dânsa afară,/ Slobozea foc și pară./ Trase-n jos, nu se rupse./ Trase-n sus, nu se frânse./ Trase-ntr-o față de arie,/ Într-un pâlc de porumbei./ Porumbeii au început a se împrăștia./ Unu câte unu./ Doi câte doi./ Patru câte patru./ Opt câte opt./ Până-n doisprezece./ Cum s-au împrăștiaz acei porumbei./ Așa să se risipească de la casele dumneavoastră/ Relele, boalele, farmecele, lipsurile./ Să rămâneți curați și sănătoși”.¹³ Imaginea porumbeilor care se înalță spre cer și aduc apă în ciocuri pentru a-i stropi pe “boierii adormiți” ce trăiesc în casele pe la care trec colindătorii este familiară colindelor de Crăciun și este o prefigurare a botezului ce urmează să aibă loc în ultima dintre cele 12 zile festive amintite anterior, consacrate sărbătorilor iernii. Nici faptul că porumbeii sunt în număr de 12 nu este întâmplător, cifra fiind nu numai un multiplu de trei și numărul lunilor anului, ci și purtătoarea unui mesaj mult mai profund, încifrat în textul poetic al *Plugușorului*, pe care sugerăm să o asociem, în perspectiva specială din care facem analiza, cu prezența celor 12 apostoli. Amploarea textului poetic face imposibilă o analiză detaliată care să fie cuprinsă în numai câteva pagini de studiu. Totodată se cuvine să fie făcută și o prezentare a bibliografiei problemei, în care vom regăsi unele dintre opiniile prezentate acum, chiar dacă nu cu aceeași concretețe. Dacă vom avea posibilitatea, ne propunem să dezvoltăm ideile referitoare la componenta creștină a sărbătorilor din ciclul calendaristic și cel al vieții de familie într-un volum care să demonstreze pe de o parte calitatea unor sărbători de a se fi ordonat într-un sistem coerent încă din perioada paleo-creștină, dar și perfectă exprimare a viziunii creștine ortodoxe în texte poetice sau în proză care s-au articulat sistemului vechi creștin al sărbătorilor, în perioada medievală. Subliniem, încă odată, faptul că poezia *Plugușorului* și întreaga desfășurare dramatică însoțitoare au avut roluri expiatorii, de purificare, de protejare, alături de cele de urare, felicitare care sunt, în opinia noastră, dobândite mai recent. Ritualul funcționa cu aceste valențe datorită prezenței istoriei „chinului grâului”, care este purtătoare a unui sens euharistic. Acesta este prezent, la rândul lui, în multe alte texte, rituale și nerituale, ale culturii tradiționale românești.

Întreaga strădanie a tuturor membrilor comunității care se unesc în acest efort gigantic de recoltare și prelucrare a grâului are un singur scop: pregătirea aluatului pentru colacii ce urmează a fi copti în cuptor și împărțiți tuturor. Însărcinate cu împlinirea acestor acte rituale sunt femeile vârstnice, „care știu rândul la pâine”, pe care noi le-am identifica cu prescurăsele, „babe de capete”, persoane cunoscute și solicitate de comunitatea tradițională în momente sacre, cu atribuții precise. Colacul este recunoscut ca „pâine rituală”. Despre felul în care el se pregătește și despre funcțiile pe care le deține atât în cadrul obiceiurilor din ciclul familial, cât și în cele calendaristice s-a scris mult, mai ales în ultima vreme.¹⁴ Apreciem, totuși, că s-a comentat nejustificat de puțin rolul acestui aliment ritual ca prefigurare a pâinii euharistice și felul în care se face asocierea lui cu trupul (fața) lui Iisus în viziunea românească.

Pâinea rituală este asociată, în culturile creștine, cu „pâinea vieții”, „pâinea vie care coboară din cer”, trupul lui Cristos însuși, descoperit ucenicilor ca pâine euharistică. În *Biblie*, cartea care ne oferă unele dintre cele mai vechi texte care au circulat și circulă de milenii sub formă scrisă și au, prin aceasta, o mare fixitate, unitate, mesaj alegoric și, cu deosebire, caracter sacru, procesele agricole și cele referitoare la pregătirea pâinii sunt des amintite cu funcție de parabolă, exemplu sau simbol. În capitolul al 3-lea al Evangheliei lui Matei, care ne relatează despre botezul lui Iisus și activitatea Înaintemergătorului Ioan, venirea lui Cristos, care va separa dreptii de păcătoși, este prezentată ca o activitate agricolă: „El are lopata în mână și va curăți aria. Și se va aduna grâul Său în jintiță, iar pleava o va arde cu foc nestins”.¹⁵ Cea dintâi dintre ispitele cu care încearcă Satana să-l doboare pe Iisus, căutând să-l stârnească trufia, este să-L determine să transforme pietrele în pâini pentru a se hrăni după postul de 40 de zile ținut în pustiu. Omul material, care trebuie să supraviețuiască în trupul biologic, are nevoie de pâine. De aceea aceasta trebuie să poarte pecetea sfințeniei și sacralul dobândite prin sacrificiul lui Iisus. Pâinea capătă un echivalent spiritual: „Nu numai cu pâine se va hrăni omul, ci și cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu”. (Matei, 4,4) Grâul și pâinea rituală vor deveni purtătoare și echivalente ale trupului lui Dumnezeu. Parabola semănătorului din Evanghelie (Matei, 13, 3-8) ne învață că boabele semănate greșit, lângă drum, pe loc pietros, între spini, nu dau roade. Cele care au fost puse în pământ bun au dat: „una o sută, alta șaizeci, alta treizeci”. Sămânța este „cel care aude cuvântul și-l înțelege și face rod”. Plugușorul pare a fi, din această perspectivă, o construcție armonioasă în care cuvântul are funcție protectoare, expiatorie. La vremea seceratului se decodează sensurile profunde: „Cel care seamănă sămânța cea bună este Fiul Omului. Țarina este lumea; sămânța cea bună sunt fiii Împărăției „iar neghina sunt fiii celui rău. Dușmanul care a semănat-o este diavolul; seceratul este sfârșitul lumii, iar secerătorii sunt îngerii”.¹⁶

Plugușorul ar trebui să facă, prin puterea cuvântului, în ziua când se împlinește Teofania, Anul Nou sau Tăierea împrejur a Domnului sau Sân Văsâi, ca „semănătorii” și „secerătorii” să fie numai „fii cei buni”, prelucrarea întregului pământ locuit de om fiind un act de protejare și integrare în sacralul pozitiv. Bătrâna care frământă aluatul nu plămădește hrana cotidiană pentru oameni oarecare, ci colaci mari și mici, hrană rituală, pentru toți cei dintr-un neam. Eroul acestui ritual de An Nou este *colacul*, cel care este „închinat” prin textul de „multumită a colacului” la încheierea ritualului de Crăciun (*Urare la colac*), ca o ultimă binecuvântare și protecție oferită celor colindați sau cel care, prin puterea sa de expiere, salvează, în basmele legendare despre *Logodnicul strigoi* (*Bou Bălan, Cu floarea-n drum*) sufletele tinerilor căsătoriți de sub autoritatea diabolicului din. Plugușorul este „mitul românesc al colacului”.¹⁷ În sens spiritual, pâinea este hrană și cuvânt al lui Dumnezeu. Puterea divină a lui Iisus se exprimă și prin miracolul înmulțirii pâinilor. Aluatul din care se face colacul, rezultat al prelucrării bobului de grâu, este un simbol al grației divine și al profunzimii spiritului. „Frământătura nouă” este „omul nou”, cel care a cunoscut moartea, învierea și înălțarea lui Cristos. În perspectiva sensurilor simbolice pe care le are colacul (pâinea rituală) și aluatul din care acesta se prepară, rezultat al „chinului” progresiv la care este supus bobul de grâu, proces îndelung și agonizant și istoria acestei torturi, care este textul de *Plugușor*, avem a face cu un act expiator, toate componentele amintite având valori sacre. Colacul, a cărei prezență este obligatorie într-o suită de ritualuri, marchează o concentrare a acestora

într-un moment determinant care este, totodată, un timp de trecere ce trebuie să se consume sub semnul purificării de vinovăție și păcat prin actul istorisirii sau prin prefigurarea torturii plantei a cărei suferință răscumpără vina umană. Istoria, însoțită de gesturi și acte rituale consacrate, este un echivalent al sacrificiului de carne și sânge practicat în comunitățile precristine, care este înlocuit, la Cina cea de Taină sacrificiul prin cel vegetal. Din punctul acesta de vedere putem afirma că o notă specifică culturii tradiționale românești este ceea ce am numi caracterul ei de „cultură care are în centru simbolica vegetalului”.

Tipul de pâine rituală care este *colacul* este prezent și în structurile altor culturi europene și extraeuropene, adesea cu funcții asemănătoare; iată numai câteva exemple: albanezul *kuljakl*; aromânul *culac* („aluat copt în spuză”); istroromânul *colac* sau *covrig*; turcescul *kulac*; maghiarul *kalacs*; friulanul *colazz*; venețianul *colacci*; calabrezul *culaciu*; ruteanul *korac*; bulgărescul *kolac* etc. Nu deținem informații care să ateste prezența unui text asemănător celui al *Plugușorului* românesc, care să fie interpretat în același timp și în același cadru ritual cu cel românesc.

Considerăm plasarea acestui ritual complex la Anul Nou ca un mijloc de exprimare a unei alte valențe a timpului prezentă, ca atare, în vechea cultură românească creștină. Noi apreciem că percepția tradițională nu era aceea de înnoire a timpului; nu ne aflăm în fața unei „recosmicizări” prin „imitarea” actelor creației divine inițiale, viziune specifică pentru acele culturi care nu au perspectivă mesianică, nu au un „răscumpărător”, personalitate care să se sacrifice pentru binele tuturor. Iisus este pentru creștini „axa timpului”. Până la nașterea lui, lumea se îndrepta spre El, iar după aceasta, îl urmează. Fiecare început de an, astronomic, administrativ sau de alt tip, pentru comunitatea creștină veche, însemna un pas înainte spre Parusie, cea de a doua venire a lui Cristos. De aceea fiecare etapă calendaristică nu era un început, ci o continuare a trăirii spre o treaptă superioară, ascendentă, pentru cunoaștere și primirea învățăturii care trebuie să aducă mântuirea și, implicit, viața veșnică. Timpul nu poate fi decât continuu, după întrupare și nu discontinuu; dacă s-ar înnoi la fiecare nou ciclu calendaristic, ar da, de fiecare dată, cercuri închise, suprapuse. Experiența timpului trebuie să constituie o spirală ascendentă, pe care urcă generațiile care nu întrerup niciodată legăturile dintre ele, cei vii și cei dormiți, așteptând, împreună, „învierea de obște” și dobândind, cu fiecare An Nou, o treaptă superioară care îi apropie de idealul mântuirii. Ritualul *Plugușorului* sfințește, purifică și, mai ales, îmbogățește experiența cunoașterii acumulată în fiecare an, care nu este reorganizată, reconstruită, recreată periodic într-un timp închis, care nu ar aduce speranța unei împliniri prin perfecțiunea dobândită în urma acumulărilor progresive.

„Timpul este neîntrerupt, timpul în generații este neîntrerupt și oamenii, pentru a putea să-l înțeleagă, să-l stăpânească și să-l organizeze, l-au tăiat în felii/.../ prezentul este un moment în care se mediază, în care ceea ce este opus, trecutul și viitorul, vechiul și noul, cunoscutul și necunoscutul se caută să fie cumva împăcate și să putem să trecem peste prag/.../ tot ce se întâmplă în timpul sărbătorilor de Anul Nou nu se întâmplă decât în acest scop/.../ O lectură a textului ceremonial sau ritual, care este Anul nou, este un mare discurs pe care comunitatea omenească îl face asupra trecerii ei din trecut în viitor, în această segmentare a timpului neîntrerupt în perioade recurente, care se repetă”¹⁸.

Résumé

L'ouvrage analyse et nuance sémantiquement le texte poétique du rituel de Plugușor au delà du message globale du texte imposé par la littérature de spécialité et aussi des interprétations des spécialistes qui ont attribué au rituel de Plugușor le sens de „voeux”, „felicitations” où bien „petit traité d'agriculture”.

Note

¹ Sabina Ispas, *Motivul „chinul plantelor” în folclorul românesc*, în „Revista de etnografie și folclor”, nr.2, 1984, p.119-130.

² Idem, *Comentarii etimologice asupra colindatului*, în *Sub aripa cerului*, București, 1998, p.7-140

³ Germina Comanici, *Contribuții la cercetarea Plugușorului*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor <C.Brăiloiu>”, Serie nouă, tom 4, 1993, p.18. Vezi și: Vasile Adăscăliței, *Istoria unui obicei. Plugușorul*, Iași, 19...; Tancred Bănățeanu, *Le Plugușor, une coutume agraire roumaine*, în „Rivista di etnografia”, III, 1948; Ernest Bernea, *Buhaiul la Fundul Mooldovei*, în „Revista de etnografie și folclor”, nr. 4, 1967; Dumitru Pop, *Plugușorul în Transilvania*, în „Revista de etnografie și folclor”, nr.1-2, 1969; Idem, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj, 1989.

⁴ Comanici, *op.cit.*, p.16-17.

⁵ *Plugușorul*, în „Ion Creangă”. Revista de limbă, literatură și artă populară, Anul III, nr.1, 1910, p.6-10.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ N.Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, vol.1. Epoca influenței sud-slave, București, 1929, p.122-135.

⁹ *Plugușorul*, în „Ion Creangă”, an cit.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Ofelia Văduva, *Civilizația pâinii*, în „Revista de etnografie și folclor”, nr.5, 1993, p.451-463. Varvara Buzilă, *Pâinea, aliment și simbol. Experiența sacralului*, Chișinău, 1999.

¹⁵ *Biblia sau Sfânta scriptură /.../*, București, 1982. Matei, 3, 12.

¹⁶ *Idem*, Matei, 13, 38-39.

¹⁷ Germina Comanici, *op.cit.*

¹⁸ Mihai Pop, *Anul Nou. Lectura unui discurs ceremonial*, în *Folclor românesc*, vol. II, p.194, 19.